

vgrajevali v svoje samoupravne akte, kajti panožni sporazum lahko nadomesti letni dogovor šele takrat, ko so njegova določila včlenjena v samoupravne akte tozgov in tokov, in to po referendumskem postopku.

Sporazum se sprejema v celotnem besedilu, ne glede na to, da se nekatera določila uporabljajo že od 1. 1. 1984, druga pa kasneje. V prehodnem obdobju uporabljajo ozdi za tiste rešitve, za katere je določeno v panožnem sporazumu prehodno obdobje, dosedanje ali dopolnjene rešitve. Seveda le tako dolgo, dokler ne bodo rešeni problemi, ki so zahtevali za uveljavljanje nekaterih določil daljše prehodno obdobje.

Ker bo uveljavljanje razmerij med tipičnimi deli in nalogami v gozdarstvu (upoštevajoč pri tem tudi določilo glede najnižjega osebnega dohodka), uveljavljanje enotne metodologije za določanje zahtevnosti del in nalog ter postopno uvajanje enotnih normativov zahtevalo tudi povečan obseg osebnih dohodkov, je smiselno to upoštevati tudi pri zdajšnjih popravkih v osebnih dohodkih in predvideti rezervo že v letošnjem letu.

V formalnopравnem smislu je s sklenitvijo panožnega sporazuma prenehal z delom iniciativni odbor. Na predlog republiškega sindikata dejavnosti bo imenovana 17-članska komisija udeleženk samoupravnega sporazuma dejavnosti. Njene naloge so v panožnem sporazumu natančno opredeljene. Ker gre za zelo odgovorne naloge, je prav, da gozdnogospodarske organizacije premišljeno imenujejo svojega predstavnika.

Oxf.: 683:67:(497.12)

KAZALNIKI IZ GOZDARSKEGA PANOŽNEGA SPORAZUMA TER NJIHOVA RABA

Slavka Kavčič *

1. Uvod

Iz Družbenega dogovora o skupnih osnovah za oblikovanje in delitev sredstev za osebne dohodke in skupno porabo (Uradni list SR Slovenije štev. 1/1981) izhaja, da imajo panožni sporazumi glede razporejanja dohodka in delitve sredstev za osebne dohodke primerjalno, usklajevalno in usmerjevalno vlogo. Natančnejša analiza določil dogovora o tem, kakšna naj bo vsebina panožnih sporazumov, pokaže, da morajo imeti posamezni deli panožnega sporazuma bolj usklajevalno, drugi pa bolj primerjalno in usmerjevalno vlogo. Med določila sporazuma, ki imajo izrazito primerjalno in usmerjevalno vlogo, spadajo prav gotovo tista, ki opredeljujejo kazalnike poslovanja. Vsi kazalniki, ne glede na svojo vlogo (ali so samo podlaga za primerjavo poslovanja tozgov in tokov med seboj ali rabijo za primerjavo med načrtovanimi in doseženimi rezultati ali za primerjavo med tekočim in preteklim letom), so navedeni v 7. členu panožnega sporazuma. Nekatere izmed njih moramo obvezno uporabljati, ko določamo obseg dohodka, ki ga lahko namenjamo za osebno porabo, nekatere pa uporabljamo le za primerjavo uspešnosti poslovanja. Vse izračunavamo iz prvin in tako kot je določeno v pa-

* Dr. S. K., dipl. oec., VTOZD za gozdarstvo pri Biotehniški fakulteti na Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani, Večna pot 83, 61000 Ljubljana, YU.

nožnem sporazumu gozdarstva: to pomeni, da je njihov izračun prilagojen posebnostim gozdarstva.

Med kazalniki, ki so včlenjeni v panožni sporazum, so tudi tisti, ki so v »stabilizacijskem programu« navedeni kot obvezni za vse ozde, ko ti odločajo o dohodku. Z njihovo obvezno uporabo je zagotovljeno, »da delavci realno in objektivno določajo pogoje in rezultate dela«.

Poleg splošnih kazalnikov, ki jih lahko uporabljajo vsi ozdi, je v gozdarskem panožnem sporazumu tudi poseben kazalnik »dosežena stopnja planirane količinske proizvodnje«. Ker ta korektivno vpliva na osebne dohodke, je v panožni sporazum včlenjen zato, da bi z njegovo uporabo delavce v tozdi in tokih spodbujali, da v samoupravnih interesnih skupnostih načrtovano proizvodnjo tudi uresničijo. Torej ta kazalnik uporabljajo samo gozdarski tozdi in toki.

Vsi navedeni kazalniki so prilagojeni posebnostim gozdarstva in njihovo vsebino in uporabo obravnavamo v tem prikazu. Poleg teh pa se v gozdarstvu uporabljajo tudi nespremenjeni, splošni kazalniki, in sicer v vseh tistih tozdi, kjer ni tipične gozdarske proizvodnje (stranske dejavnosti). Njihova vsebina in uporaba sta splošno znani in jih zato ne obravnavamo.

II. Opredelitev kazalnikov, ki jih v tozdi in tokih uporabljajo pri razporejanju dohodka in čistega dohodka

Nekateri kazalniki imajo v panožnem sporazumu gozdarstva dvojen pomen. Na eni strani so podlaga za primerjanje rezultatov, doseženih v ozdu v tekočem obdobju z

- doseženimi v preteklem obdobju
- doseženimi v istem obdobju v drugih ozdi
- z načrtovanimi rezultati,

na drugi strani pa so tudi vodilo pri razporejanju dohodka in čistega dohodka. Kazalniki, ki imajo v gozdarstvu ta dvojni pomen, so:

1. **E k o n o m i č n o s t** (gospodarnost), je opredeljena kot razmerje med celotnim prihodkom in porabljenimi sredstvi. Izračunamo jo po obrazcu:

$$E = \frac{CP}{PS} (1), \text{ kjer je:}$$

E = ekonomičnost, CP = celotni prihodek, PS = porabljena sredstva.

Ta kazalnik vpliva na tisti del čistega dohodka, ki ga ozdi lahko namenijo za osebno porabo, pozitivno ali negativno. Pozitivno vpliva, kadar je povečanje števca večje kot imenovalca, negativno pa, kadar je povečanje imenovalca večje kot povečanje števca. Iz tega izhaja, da je treba pri opredeljevanju vpliva gospodarnosti na obseg osebne porabe izhajati iz koeficienta ekonomičnosti in ne samo iz spremembe v porabljenih sredstvih.

Prihranek na račun večje ekonomičnosti izračunamo najprej v načrtu, kjer ugotovimo načrtovane prihranke. Podlaga za primerjavo je prejšnje leto. Ob koncu leta izračunamo doseženo ekonomičnost in na njeni podlagi tudi prihranek. Podlaga za izračun je planirana ekonomičnost.

Vpliv ekonomičnosti na del čistega dohodka, ki ga delavci lahko že z načrtom namenijo za osebne dohodke, izračunamo takole:

Podatki za leto poprej:

Celotni prihodek (CP_0) = 100

Porabljena sredstva (PS_0) = 70

$$E_0 = \frac{CP_0}{PS_0} = \frac{100}{70} = 1,428$$

Za tekoče leto nameravamo doseči:

$$CP_1 = 190$$

$$PS_1 = 90$$

$$E_1 = \frac{CP_1}{PS_1} = \frac{190}{90} = 2,111$$

Če bi bila načrtovana ekonomičnost enaka, kot je bila dosežena v prejšnjem letu, potem bi z vsakim dinarjem porabljenih sredstev ustvarili 1,428 dinarjev celotnega prihodka. Prihranek lahko izračunamo na dva načina:

- tako, da poiščemo razliko med resničnim celotnim prihodkom in celotnim prihodkom, ki bi ga pridobili, če se ekonomičnost ne bi spremenila;
- tako, da poiščemo razliko med E_1 in E_0 in s to razliko pomnožimo porabljena sredstva tekočega leta.

Na podlagi podatkov za prejšnje leto in za načrt tekočega leta izračunamo načrtovani prihranek zaradi načrtovane večje ekonomičnosti:

- dosežena ekonomičnost v prejšnjem letu $E_0 = 1,428$
- načrtovana ekonomičnost za tekoče leto $E_1 = 2,111$
- razlika $E_1 - E_0 = 0,683$
- prihranek $= 61,50 (90 \cdot 0,683)$

(Upoštevali smo samo ta način izračuna, ker uporabljamo enakega tudi pri izračunu prihranka na podlagi povečane donosnosti.)

Del tega načrtovanega prihranka nameni ozd za osebno porabo in del za akumulacijo že z letnim gospodarskim načrtom na osnovi vnaprej določenih ponderjev.

2. D o n o s n o s t (rentabilnost) je opredeljena kot razmerje med dohodkom in poprečno uporabljenimi poslovnimi sredstvi. Izračunamo jo po obrazcu:

$$R = \frac{D}{UPS} \quad (2), \text{ kjer je:}$$

R = donosnost, D = dohodek, UPS = uporabljena poslovna sredstva.

Donosnost vpliva na obseg dela dohodka, ki ga ozdi lahko namenjajo za osebno porabo po določilih panožnega sporazuma (za razliko od ekonomičnosti, ki vpliva pozitivno in negativno) samo pozitivno. Pozitivno vpliva takrat, kadar je R_0 (donosnost baznega obdobja) manjša kot R_1 (donosnost tekočega obdobja).

Prav tako kot gospodarnost tudi donosnost najprej iznačunamo v načrtu za tekoče leto in na njeni podlagi tudi prihranek. Podlaga za izračun načrtovanega prihranka na račun večje donosnosti je donosnost, dosežena v preteklem letu. Na koncu leta izračunamo v resnici doseženo donosnost in na njeni podlagi tudi resnični prihranek. Podlaga za ta izračun je načrtovana donosnost.

Načrtovano donosnost in na njeni podlagi načrtovani prihranek izračunamo takole:

Podatki za leto poprej:

$$\text{Dohodek } (DO_0) = 80$$

$$\text{Uporabljena poslovna sredstva } (UPS_0) = 120$$

$$R_0 = \frac{DO_0}{UPS_0} = \frac{80}{120} = 0,666$$

Za tekoče leto nameravamo doseči:

$$DO_1 = 100$$

$$UPS_1 = 140$$

$$R_1 = \frac{100}{140} = 0,714$$

Če bi bila načrtovana donosnost enaka tisti v preteklem letu, potem bi z vsakim dinarjem vloženih sredstev dosegli 0,666 din dohodka. To pa pomeni, da lahko prihranek na račun donosnosti tako kot prihranek na račun gospodarnosti izračunamo na dva načina.

Iz podatkov bomo izračunali prihranek prav tako kot smo to storili pri gospodarnosti. Torej:

- dosežena donosnost v prejšnjem letu $R_0 = 0,666$
- načrtovana donosnost za tekoče leto $R_1 = 0,714$
- razlika $R_1 - R_0 = 0,048$
- prihranek = 6,72 din ($140 \cdot 0,048$)

Del tako izračunanega prihranka na račun večje donosnosti lahko nameni ozd za osebno porabo in del za akumulacijo, na osnovi vnaprej določenih ponderjev.

3. Produktivnost (fizična) je opredeljena kot razmerje med opravljenimi norma urami in številom delavcev, izračunanih iz razpoložljivih ur za delo za opravljene norma ure. To pomeni, da produktivnost kaže opravljene norma ure na delavca.

Produktivnost izračunamo po obrazcu:

$$P = \frac{N_h}{D} \quad (3), \text{ kjer je:}$$

P = produktivnost

N_h = število opravljenih vseh norma ur

D = število vseh delavcev, izračunano iz razpoložljivih ur za delo za opravljene norma ure

Na račun večje produktivnosti lahko povečamo osebno porabo le za toliko, kolikor so bili med letom na račun več opravljenih norma ur izplačani posameznim delavcem večji csební dohodki. Pri tem kazalniku ni ponderjev, kjer je izračun mogoč neposredno z evidence o izplačanih osebnih dohodkih na račun večje produktivnosti. Načrtovano večjo produktivnost in na njeni podlagi tudi večji obseg dela dohodka za osebno porabo izračunamo tako, da ugotovimo, koliko več norma ur na delavca je predvidenih za posamezna dela in naloge, kot jih je bilo doseženih v preteklem letu. Torej po obrazcu:

$$OP_{pi} = N_{h0-1} \cdot OD_1 + N_{h0-2} \cdot OD_2 \dots + N_{h0-n} \cdot OD_n, \quad (4) \text{ kjer je:}$$

OP_{pi} = osebna poraba zaradi večje produktivnosti,

N_{h0-1} = število več norma ur v načrtu, kot jih je bilo doseženih v preteklem letu pri delih, pri katerih je osebni dohodek enak, to je OD_1

N_{h0-2} = število več norma ur v načrtu, kot jih je bilo doseženih v preteklem letu pri delih, pri katerih je osebni dohodek enak, to je OD_2

N_{h0-n} = število več norma ur v načrtu, kot jih je bilo doseženih v preteklem letu pri delih, pri katerih je osebni dohodek enak, to je OD_n .

4. Delež izvoza v celotnem prihodku je opredeljen kot razmerje med doseženo realizacijo na zunanjem trgu in celotnim prihodkom ozda. Izračunamo ga torej po obrazcu:

$$Izv \% = \frac{P_{izv}}{CP} \cdot 100 \quad (5), \text{ kjer je:}$$

$Izv \%$ = kazalnik deleža izvoza v celotnem prihodku

P_{izv} = dosežena realizacija na zunanjem trgu

CP = dosežen delovni prihodek

Vpliv tega kazalnika na razporejanje dohodka ni posebej opredeljen v pannožnem sporazumu. Ker je izvoz v gozdarstvu še posebej vezan na ukrepe sprotne ekonomske politike, ta kazalnik pa tudi ni specifičen za gozdarstvo,

določijo vpliv povečanega izvoza v celotnem prihodku na povečanje osebne porabe delavci gozdarskih ozdov v načrtu za tekoče leto. Povečanje osebne porabe pa verjetno ne more biti tolikšno, kolikršno je povečanje izvoza; odstotek mora biti manjši, kot je odstotek povečanja izvoza.

5. Dosežena stopnja načrtovane proizvodnje je kazalnik, s katerim dokončno oblikujemo tisti del čistega dohodka, ki ga namenimo za osebno porabo. Kazalnik praviloma vpliva le negativno, pozitivno pa samo v primerih, navedenih v 22. členu panožnega sporazuma. Kazalnik, ki pomeni odstotek doseganja načrta, uporabljamo za tozde nepopravljen; to pomeni, da moramo po drugih osnovah ugotovljeni obseg čistega dohodka za osebno porabo zmanjšati za odstotek neizpolnjenega načrta. Za toke ugotovi tisti odstotek, s katerim moramo popraviti po drugih osnovah izračunano osebno porabo, na predlog izvršilnega odbora Splošnega združenja gozdarstva, komisija udeležencev.

Resnični koeficient doseganja načrta lahko ugotovimo šele ob koncu leta, zato je tudi kumulativna korekcija po tem kazalniku mogoča ob koncu leta. Vendar menimo, da je smiselna korekcija po tem kazalniku že med letom, zlasti če se proizvodnja med letom bistveno razlikuje od tiste, ki je predvidena z dinamičnim načrtom. Tako se izognemo prevelikim izplačilom osebnih dohodkov med letom in s tem bojazni, da bi bili osebni dohodki, izplačani med letom večji, kot pa jih lahko pokrijemo iz čistega dohodka. Korekturo osebne porabe s tem kazalnikom opravimo po obrazcu:

$$OP_i = (OP_o \pm OP_e + OP_r + OP_p + OP_i) \cdot K, \quad (6) \text{ kjer je:}$$

OP_i = osebna poraba tekočega leta

OP_o = načrtovana osebna poraba

OP_e = osebna poraba zaradi spremenjene ekonomičnosti

OP_r = osebna poraba zaradi povečane rentabilnosti

OP_p = osebna poraba zaradi povečane produktivnosti

OP_i = osebna poraba zaradi povečanega izvoza

K = koeficient doseganja načrta (količinskega)

III. Možni deleži prihrankov za osebno porabo na račun večje ekonomičnosti in donosnosti

Ker je lahko v sestavi celotnega prihodka delež osebne porabe v posameznih ozdih različen tako glede na porabljena sredstva kot glede na akumulacijo, so v panožnem sporazumu dani napotki, kako naj tozdi in toki pri razporejanju čistega dohodka upoštevajo povečanje gospodarnosti in donosnosti, da ne bi zmanjšali akumulativnosti tozda ali toka.

Tako je v panožnem sporazumu rečeno, da mora tozd ali tok spremeniti osebno porabo zaradi spremenjene gospodarnosti in donosnosti tako, da bodo delavci delež akumulacije povečali bolj kot pa delež osebne porabe.

V panožnem sporazumu je določilo, da je treba pri opredeljevanju velikosti prihranka zaradi večje ekonomičnosti, ki ga lahko tozd namenijo za osebno porabo, upoštevati razmerje med osebno porabo in porabljenimi sredstvi. Osnovni ponder (usmerjevalni) izračunamo po obrazcu:

$$P_e = \frac{OP}{OP + PS} \quad (7), \text{ kjer je:}$$

P_e = ponder za izračun prihranka iz naslova večje ekonomičnosti, ki ga lahko namenimo za osebno porabo

OP = osebna poraba

PS = porabljena sredstva

Del prihranka za osebno porabo izračunamo po obrazcu:

$OP_e = OP \cdot P_e$ (8), kjer je:

OP_e = osebna poraba zaradi večje ekonomičnosti

P_e = ima enak pomen kot v obrazcu (7)

Za ponazoritev uporabe ponderjev pri izračunu prihranka na račun večje ekonomičnosti, ki ga lahko namenimo za osebno porabo, bomo uporabili podatke iz zgleda na str. 14 tega sestavka. Za lažje razumevanje vzroka za uvedbo ponderjev bomo postavili, da sta dva tozda, združena v isto delovno organizacijo, dosegla enak znesek prihranka, imata pa različno razmerje med porabljenimi sredstvi in osebno porabo.

Podatki za izračun

TOZD	OP	PS	Pe	Prihranek	OPe	Indeks OP
A	30	70	0,30	61,50	18,45	161,5
B	70	30	0,70	61,50	43,05	161,5

Izračun prihranka na račun večje ekonomičnosti za osebno porabo smo napravili pri predpostavki, da imata oba tozda v aktih napisano, da se pri razporejanju prihranka iz ekonomičnosti na del za osebno porabo in na del za akumulacijo upošteva kot ponder doseženo razmerje med porabljenimi sredstvi in osebno porabo.

Prav tako kot za vpliv povečane ekonomičnosti moramo izračunati tudi ponder za vpliv donosnosti na povečanje osebne porabe. Izračunamo ga po obrazcu:

$$Pr = \frac{OP}{OP + AK} \quad (9), \text{ kjer je:}$$

Pr = ponder za določitev prihranka na račun večje donosnosti, ki ga lahko namenimo za osebno porabo

OP = enak pomen kot v obrazcu (7)

AK = akumulacija

Ponder za ugotovitev prihranka, ki ga lahko namenimo za osebno porabo, je lahko od 0 (nič) do Pr (Pr = višina izračunanega strukturnega deleža po obrazcu 9).

Nadaljnji postopek izračuna je enako kot pri vplivu ekonomičnosti, le da v tem primeru upoštevamo namesto prihranka na račun gospodarnosti prihranek na račun donosnosti.

V panožnem sporazumu ni nikjer rečeno, kolikšen mora biti ponder za razporeditev prihranka na račun gospodarnosti in donosnosti. Velikost tega določijo ozdi ali v svojih samoupravnih aktih a'i z načrtom za tekoče leto, in sicer glede na razmere v proizvodnji, dogovora tokov in tozdov o stimuliranju delavcev ozda za doseganje čim večjih posameznih prihrankov ipd. Ker se pogoji poslovanja lahko iz leta v leto spreminjajo, so tudi ponderji za posamezne prihranke lahko iz leta v leto različni; to pomeni, da mora biti merilo, določeno vsako leto z gospodarskim načrtom, v samoupravnih aktih pa le osnova, ki rabi za določitev merila. V panožnem sporazumu je opredeljena obvezna uporaba ponderjev zato, da je vsaj v okviru delovne organizacije zagotovljeno, da bo v vseh tozdih in tokih mogoče uresničiti načelo »za približno enako delo in rezultate dela« približno enako plačilo. Višina ponderjev mora biti zato dogovorjena znotraj delovne orga-

nizacije, saj v nasprotnem primeru tega načela pri tako različnih proizvodnih razmerah, kakršne so v gozdarstvu, ni mogoče uresničiti.

Posebnost gozdarskega panožnega sporazuma je med drugim tudi ta, da omogoča gozdarskim ozdom drugače izračunati kazalnike poslovanja, kot jih izračunavajo v tozidih drugih dejavnosti. Zato je mogoče, da bi podpisniki gozdarskega panožnega sporazuma, upoštevajoč vse olajšave, računsko ugotovili za osebno porabo tolikšen del dohodka, da ne bi bila več zagotovljena minimalna akumulacija. Da pa dohodka ne bi tako tudi delili, je v sporazumu splošno določilo, ki pravi, da morajo delavci pri določanju tistega dela dohodka ali čistega dohodka, ki ga namenjajo osebni porabi, upoštevati določilo o minimalni akumulaciji. V primeru, da bi osebna poraba izračunana po vseh osnovah, predstavljala tolikšen del čistega dohodka, da ne bi bila več zagotovljena minimalna akumulacija, morajo osebno porabo zmanjšati v korist akumulacije.

Oxf.: 174.7 *Sequoiadendron giganteum* (Lindl.) Buchh.: 181:232.11

MAMUTOVEC (*Sequoiadendron giganteum* [Lindl.] Buchh.) TUDI PRI NAS HITRO RASTE

Lado Eleršek *

Naravni areal, opis in značilnosti te drevesne vrste

Mamutovec (starejši imeni sta orjaška sekvoja in gorska sekvoja) je zimzeleni iglavec in je doma na zahodni strani gorovja Sierra Nevada v srednji Kaliforniji. V terciaru in kredi pa je rasel tudi v Evropi in Aziji. Ime je dobil po polindijancu Sequoyahu, ki je sestavil indijansko abecedo za svoje čerkeško pleme.

Bližnji sorodnik mamutovca je primorska sekvoja (*Sequoia sempervirens*), ki je doma v toplejšem obmorskem predelu Kalifornije, medtem ko uspeva mamutovec v višjih hladnejših predelih na n.v. 1000–2000 m. Tu so minimalne temperature -25°C in maksimalne 38°C . Srednja količina letnih padavin je od 1000 do 1500 mm, od tega veliko v obliki snega. Dobro uspeva na apnenih tleh, ne prenese pa vlažnih tal. Ljubi globoka tla, precej zračne vlage, zlasti pa prosto lego z vseh strani.

Mamutovec je največje drevo na svetu (po masi), ni pa tudi najvišje. Najvišji že posekan mamutovec je bil visok 135 m, avstralski evkalipt (*Eucalyptus amygdalina* var. *regnans*) pa je visok celo 155 m. Največji še živeči markantni mamutovci so dobili tudi svoja imena. V narodnem parku Giant Forest je zelo znan »General Sherman«, ki ima prsni premer 9,87 m in višino 83 m. Razumljivo je, da so zaradi takih dimenzij to drevesno vrsto včasih podirali z dinamitom. V Evropi zraste le do višine 50 m (Pezdirč). V svoji domovini doseže visoko starost, celo 2000 do 3000 let. Najvišja ugotovljena starost je 3200 let (Strgar).

To drevesno vrsto gojijo v nasadih, na jugu Nemčije, v Franciji, Danski, Belgiji in na jugu Sovjetske zveze (Jovanović). V ZR Nemčiji so po požaru leta 1953 pri Kaldenkirchen/Niederheinu na rastišču rdečega bora osnovali mešani nasad mamutovca in ameriške jelke (*Abies concolor*) v razmikih 3 m. Po 24 letih

* L. E., dipl. inž. goz., Inštitut za gozdno in lesno gospodarstvo Ljubljana, Večna pot 2, 61000 Ljubljana, YU